

Jány Gusztáv

(1883–1947)

„Nem kérek kegyelmet, mert azzal bűnösségemet ismerném el” – válaszolt a népbírói tanácsvezető bíró, Pálosi Béla „kíván-e kegyelmért folyamodni” kérdésére Jány Gusztáv, a volt magyar királyi Honvédség – vezérezredesi rendfokozatától minden jogalap nélkül megfosztott – egykori tábornoka, aki neve előtt már a vitéz jelzöt sem használhatta. Védője, Jármay Zsigmond ügyvéd azonban kegyelmért folyamodott.

1947. november 22-én a Magyar Köztársaság elnöke, Tildy Zoltán a kegyelmi kérvényt elutasította. Az egykori magyar királyi Honvédség 1938. január 1-je és 1940. december 31-e közötti protestáns egyházi főgondnokát, a volt magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnokát 1947. november 26-án, Budapesten, a Budapesti Gyűjtőfogház udvarán golyó által kivégezték. Holttestét családja tagjainak kiadták, és november 28-án a Rákoskeresztúri Új Köztemetőben helyezték végső nyugalomra. Fejfájára a neve helyett a következő mondatot írták: „Nem én vagyok erős, hanem aki mögöttem áll, Krisztus.” 1972-ben testvére – Hautzinger Sándor – exhumáltatta, és földi maradványait a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra, szülei sírjába (1/6 [1/C] 2-16). Sírját a Nemzeti Kegyeleti Bizottság 2004. október 19-én a Nemzeti Sírkertbe sorolta.

A Jány Gusztáv ellen hozott halálos ítéletet a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, a legfőbb ügyész indítványára lefolytatott eljárás során 1993. október

4-én hatályon kívül helyezte, és az ellene felhozott vádak alól bűncselekmény hiányában felmentette. Erről a Jány-ügy előadó bírāja, Kónya István többek között a következőket mondta:

„a népbírósi döntés olyan mértékben volt törvénytörő, hogy hatályon kívül helyezése elkerülhetetlenné vált. [...] Azt kellett megnéznünk, hogy aki hajdan vádlottként állt a bíróság előtt, a korabeli törvények szerint elkövette-e a bűncselekményt, vagy nem. Csak ez számított, és semmi más. Így hoztuk meg az ítéletet.”

Jány Gusztáv 1883. október 21-én született a Moson vármegyei Rajkán Hautzinger Sándor lébényi kereskedő és Jány Vilma gyermekeként, akik evangélikus hitben nevelték. A család – a szülőkkel együtt három gyermekük, Gusztáv, Sándor és Ilona – nemsokára Budapestre költözött. Lakásuk a Józsefvárosban, a Kistemplom (ma: Hock János) utca 3. szám alatt volt. Hautzinger Sándor, az édesapa – aki 1874 és 1880 között a császári és királyi 76. gyalogezredben szolgált, és őrmesteri rendfokozatot ért el – a Ganz gyárnál lett magánhivatalnok. A korabeli feljegyzés szerint a család szerény körülmények között élt. A fiatal Hautzinger Gusztáv, aki Budapestre költözésük előtt a soproni evangélikus liceumban tanult, a Budapesti (Deák téri) Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium diákja lett. Nem tartozott a legjobb tanulók közé, elégséges összeredménnyel végezte tanulmányait, és az „érettségi vizsgálaton” is hasonló eredménnyel zárt.

1902. október 1-jén kezdte meg tanulmányait a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémián „teljesen díjmentes államköltséges helyen”. A Ludovikán eltöltött három esztendő alatt már osztályában a legjobb tanulók közé tartozott. A tantárgyak közül különösen a harcászat keltette fel érdeklődését. 1905. augusztus 18-án (1904. szeptember 1-jei ranggal) 9. rangszámmal, „igen jó” összeredménnyel avatták gyalogsági hadnaggyá a többségében román nemzetiségű legénységgel rendelkező lugosi magyar királyi 8. honvéd gyalogezredhez. Annak állományában 1907. december 1-jéig századszolgálatot teljesített, majd 1908. január 15-ig az egyévi önkéntes iskola oktatótisztje lett. Újabb századszolgálatot az ezred „kerékpár részlegének” parancsnokaként 1908. augusztus 12-ig látott el. E beosztásában mindössze egy hónapig szolgált, mivel a magasabb képzésre törekvő fiatal hadnagy sikeresen pályázott a magyar királyi honvéd felsőbb tiszti tanfolyamra. A honvéd felsőbb tiszti tanfolyam a magasabb – vezérkari – képzést biztosító császári és királyi Hadiiskolára készítette fel a magyar királyi Honvédség ambiciózus, a vezérkari testületbe törekvő fiatal tisztjeit.

Hautzinger Gusztáv hadnagy Budapesten, a honvéd felsőbb tiszti tanfolyamon 1908. október 15-én kezdte meg tanulmányait, amelyet a következő év július 31-én zárt. Ezt követően beiskolázták a bécsi Hadiiskolára, ahol ismét ludovikás jó barátjával, nagybaczoni Nagy Vilmostal tanult együtt. Ott 1912 nyarán „vezérkari szolgálatra alkalmas” minősítéssel fejezte be hadiiskolai tanulmányait és került vissza csapattestéhez, a lugosi 8. honvéd gyalogezredhez, ahol a 3. század parancsnokának osztották be. 1910. május 1-jével (13. rangszám) főhadnaggyá nevezték ki, majd 1913 februárjától a veszprémi magyar királyi 82. honvéd gyalogdandár parancsnokságán mint a dandár vezérkari tisztje kezdte meg vezérkari tiszti szolgálatát. Ott 1915 szeptemberéig (az év január 1-jétől vezérkari századosi rendfokozatban) teljesített szolgálatot, majd a császári és királyi XVIII. hadtest 55. gyaloghadosztályánál volt beosztott vezérkari tiszt. 1916 végén a nyugati hadszíntérre, a Verdun melletti Longryba vezényelték, ahol egy rohamzászlóalj szervezetével és kiképzésével ismerkedett meg. Ott szerzett ismereteit rövidesen az 55. közös gyaloghadosztályhoz visszatérve kamatoztatta, ahol 1917-ben a rohamzászlóalj kiképzését vezette. 1917. május és szeptember között ismét Franciaországba, a nyugati arcvonalra vezényelték tapasztalatszerzés céljából. Visszatérését követően 1918 tavaszáig a császári és királyi 3. hadsereg hadművelési osztályán volt beosztott vezérkari tiszt a galíciai Sznyatinban (ma: Ukrajna). Miután 1918 tavaszára a keleti hadművelési területen a harcok befejeződtek, Hautzinger Gusztáv vezérkari százados – a vezérkari testületbe 1914. december 1-jével került át – a megszállt területeken működő császári és királyi katonai szállítás vezetőjének helyetteseként szolgált, amely beosztásból 1918 szeptemberében a Honvédelmi Minisztérium 1. osztályára került.

A világháború alatti katonai teljesítményével két ízben érdemelte ki a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet a kardokkal. Ugyancsak két alkalommal tüntette ki az uralkodó az Ezüst Katonai Érdeméremmel, a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal, és egy esetben a Bronz Katonai Érdeméremmel a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal. A háborút megelőző években megkapta a Katonai Jubileumi Keresztet 1908-ban és az 1912–1913. évi Emlékkeresztet 1913-ban.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követően a Honvédelmi Minisztériumból Hadügyminisztériummá átnevezett intézményben szolgált tovább, majd 1919. január 31-étől a szerveződő székely különítmény – későbbi nevén Székely Hadosztály – 1. dandárcsoport 1. segédtsztyjeként harcolt az Erdélybe bevonuló román csapatok ellen. A hadosztályban tett szolgálatát feltehetően korábbi beosztása alapozta meg, hiszen csapattesté hadnaggyá avatásától kezdve a lugosi 8. honvéd gyalogezred volt. Valószínűleg a román nyelvet is ott sajátította

el, amelyet a „szolgálat megkövetelte igények szerint” ismert, a tökéletes német és jó francia nyelvtudása mellett.

A Székely Hadosztály fegyverletétele (Demecser, 1919. április 26.) után előbb Brassóban internálták, majd a szamosújvári börtönben tartották fogva. Minden bizonnyal Brassóban ismerkedett meg majdani feleségével, a barcasági városban (1888. július 16-án) született, özvegyen maradt Dávid Annával. A hadosztály internált tisztjeit a helyi magyar közösség tagjai alkalmanként látogathatták, számukra élelmiszert vihettek. Többen is az őket felkereső és segítő hölgyek közül választottak később házastársat, így Hautzinger mellett szentkereszthegyi Kratochwill Károly ezredes is, a Székely Hadosztály volt parancsnoka. A román internálásból a magyar tisztok csak 1920 novemberében térhettek vissza Magyarországra. Hautzinger Gusztáv 1920. november 1-jei visszaérkezése után, amikor is (1919. november 1-jei ranggal) vezérkari szolgálatot teljesítő őrnaggyá nevezték ki, a debreceni hadosztály – későbbi elnevezéssel vegyesdandár – vezérkari főnöke lett. Az egykori Székely Hadosztály tagjainak fegyverletétel után is fennmaradt összetartására, erős bajtársi csoporttudatára utal, hogy Dávid Annával 1921. októberben, Kispesten történő házasságkötésükkor egyik tanújuk Kratochwill Károly volt. Kettejük kapcsolata új keretek között folytatódott, hiszen az 1922. május 1-jével a debreceni katonai körletparancsnokság 1. vezérkari tiszti beosztásába kerülő és az év szeptember 1-jével (1. rangszám) vezérkari szolgálatot teljesítő alezredessé kinevezett Hautzinger Gusztáv parancsnoka Debrecenben Kratochwill Károly tábornok lett.

1923. augusztus 1-jén a rejtési okok miatt Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam nevet viselő vezérkari tisztképző intézmény – a magyar királyi honvéd Hadiakadémia – harcászattanára lett, akit – felvételi kérelmének elbírálását követően – 1924. június 15-én a Vitézi Rend tagjává avattak (894-924). Ezt megelőzően a belügyminiszter Büm. 98.933/IX.-1924. számon kiadott engedélyével vette fel családnévként édesanyja nevét, és ettől kezdve a vitéz Jány Gusztáv nevet használta. A vezérkari tisztok számára – akik a békeszerződés tiltása miatt vezérkari szolgálatot teljesítő tiszteknek neveztettek az adott időben – kötelező csapatgyakorlatot a debreceni magyar királyi 11. honvéd gyalogezrednél töltötte mint az ezred parancsnoka 1924 januárja és júniusa között. (A későbbiekben a debreceni 11. honvéd gyalogezred a magyar királyi Bocskay István 11. hajdú gyalogezred nevet viselte.) Jányt kortársai kitűnő harcásznak tartották. Sok későbbi tábornok, illetve vezérkari tiszt – Álgya-Pap Zoltán, Schmoll Endre, Ibrányi Mihály, Hollósy-Kuthy László, Rakovszky György, Mészöly Elemér stb. – került ki a kezei alól a vezérkari tisztképző intézményből,

ahol 1928. május 1-jéig szolgált. Az 1925. május 1-jével vezérkari szolgálatot teljesítő ezredessé kinevezett Jány Gusztáv akkortól ugyanis Horthy Miklós Kormányzói Elhatározása nyomán a székesfehérvári magyar királyi 2. honvéd vegyesdandár vezérkari főnöke beosztásába került.

Háromszentendi székesfehérvári szolgálat után 1931. szeptember 1-jével egy sokak által vágyott beosztásba, a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia I. főcsoport parancsnoki tisztségébe került, és lett a jövődi honvédtisztek százainak kiképzését, nevelését végző intézet vezetője. Ebben a beosztásában nevezte ki az államfő 1934. november 1-jével tábornokká a szinte minden évben „kiváló” minősítést kapó – világháborús teljesítményének értékelése „kimagasló” volt – Jányt, akinek emelkedését az első világháború alatti szolgálata alapozta meg, amikor is 15 hónapot töltött az arcvonalban, 20 hónapot a hadra kelt hadseregnél és 18 hónapot mögöttes országrészen.

Jány Gusztáv akadémiaparancsnoki megbízatása a Ludovika Akadémia szervezeti kettéválasztásával kezdődött. Az 1931/32-es tanév első hónapjaiban az egyik rész Ludovika Akadémia I. tanulmányi főcsoportja elnevezéssel, Jány parancsnoksága alatt maradt addigi helyén, és képezte tovább a gyalogsági, lovassági és tüzérségi tiszteket, a Ludovika Akadémia II. tanulmányi főcsoportja pedig – a repülő, műszaki, híradó, vonat- és gépkocsi, valamint csendőr és folyamőrcsapatok tisztképzésének feladatával – átköltözött Pasarétre, az ekkor megszüntetett Bocskay István főreáliskola (Állami Bocskai István Reáliskolai Nevelőintézet, Budapest II. Hidegkúti út 23.) épületeibe. Az átszervezéssel párhuzamosan új tantervet dolgoztak ki és vezettek be 1933-ban. A legfontosabb újítást az jelentette, hogy a négyéves képzés első évfolyamát a tisztjelöltek csapatkiképzésére használták ki. A II–IV. évfolyam tananyagát gyakorlatiasabbá tették, elsősorban az elméleti órák számát csökkentették, kivéve néhány olyan tantárgy esetében, mint a haditechnikai ismeretek. A Ludovika I. tanulmányi főcsoportjában az új elvek kidolgozásában és átültetésében Jánynak irányító szerepe volt. A ludovikás nevelésben nagy hangsúlyt helyezett a vallásra. Ezzel függhet össze, hogy az evangélikus Jány kezdeményezésére – aki a budapesti protestáns katonai egyházközség főgondnoka volt ekkor – a már 50 éve meglévő római katolikus kápolna mellett protestáns oratóriumot alakítottak ki, amelyet 1934. augusztus 22-én avattak fel. A honvédtiszti hivatástudat, a hazaszeretet elmélyítését akarta elérni azzal, hogy a kápolnához és az oratóriumhoz vezető Hősök Folyosóján az első világháborúban hősi halált halt Ludovikán végzett tisztek – addig ideiglenes táblákon elhelyezett – névsorát 1935-ben márványba vésette.

A Ludovika Akadémia I. főcsoportja éléről 1936. augusztus 1-jével került a budapesti 1. honvéd vegyesdandár 1. gyalogsági parancsnoki beosztásába, hogy három hónappal később, 1936. november 1-jén átvegye a szombathelyi magyar királyi 3. honvéd vegyesdandár parancsnokságát.

Az 1930-as évtizedben több elismerést is átvehetett, a Magyar Nemzeti Hadseregben, illetve magyar királyi Honvédségben teljesített szolgálataiért 1930. január 1-jén megkapta a III. osztályú Magyar Érdemkeresztet, az olasz uralkodó, III. Viktor Emánuel király 1933-ban az olasz Koronarend parancsnoki keresztjét adományozta a számára. Később – 1936-ban – a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntette ki a magyar államfő, Horthy Miklós.

Az 1937. november 1-jén altábornaggyá kinevezett Jány Gusztávot a Legfelsőbb Hadúr parancsa 1938. május 24-én vegyesdandár-parancsnoki beosztásából felmentette, és kinevezte Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnökévé. Ezt a bizalmi beosztást az államfő közvetlen környezetébe kerülve, vele napi kapcsolatban állva látta el, ahol csaknem minden lényeges, a honvédséget és védelmi ügyeket érintő kérdésre rálátása volt. A kortársak emlékei szerint Jányt az „irodai szolgálat” nem vonzotta, így rövid időt töltött csak el a szervezet élén. Kérésére 1939. január 4-én beosztásából Horthy Miklós felmentette, és február 1-jével a budapesti magyar királyi I. honvéd hadtest parancsnokává nevezte ki. Jány e beosztásában a vele baráti kapcsolatban lévő nagybacsoni Nagy Vilmos altábornagyot követte, aki a magyar királyi Honvédség főparancsnokának gyalogsági szemlélője lett. Az új beosztásába történt kinevezést megelőzően Jány Gusztáv 1938-ban megkapta a Magyar Érdemrend középkeresztjéhez a csillagot, majd 1939. január 4-én a Különös Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Nagy Aranyérmét.

A magyar királyi Honvédségben végrehajtott szervezeti változások eredményeként 1940. március 1-jével három hadsereget állítottak fel. Jány Gusztávot a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnokává nevezték ki. A magyar királyi 1. honvéd hadsereg élére Nagy Vilmos altábornagy, míg a magyar királyi 3. honvéd hadsereg élére Gorondy-Novák Elemér altábornagy került. Mindközben Jány Gusztáv az 1940. március 5-én kelt Legfelsőbb Elhatározás nyomán elnyerte a „Magyar királyi titkos tanácsosi” méltóságot, 1940. november 5-én pedig a „Magyar királyi tábornoki becsületügyi választmány elnöke” lett. Később a korban kialakult gyakorlatnak megfelelően egy rövid ideig a Magyar Országgyűlés felsőházának lett a tagja „mint a Magyar Királyi Honvédség tábornoki karának rangban legidősebb tényleges állományú tagja”. Ezt megelőzően azonban Jány Gusztáv hadseregparancsnoki beosztásából való felmentését

és nyugállományba helyezését kérte, mivel 1941. szeptember 6-án a Honvéd Vezérkar főnökévé vitéz Szombathelyi (Knauz/Knausz) Ferenc altábornagyot nevezték ki, és Jány Gusztáv nem kívánt nála rangban fiatalabb személy alárendeltje lenni. Az államfő az esetleges konfliktust feloldva a kérelmet egyúttal elutasítva jelezte, hogy személyi tekintetben Jány Gusztáv közvetlenül neki van alárendelve, amely döntést Jány elfogadta és tudomásul vette.

A lébényi szatócs és gazdálkodó fia igen nagy ívű, szokványosnak aligha nevezhető katonai karriert futott be. A korabeli magyar állam szinte valamennyi legmagasabb kitüntetésében részesült – 1940-ben kiérdemelte a Magyar Érdemrend nagykeresztjét, 1942 decemberében a Magyar Érdemrend nagykeresztjét a hadiszalagon kardokkal, majd 1943 augusztusában a Különös Dicséřő Elismerés Magyar Koronás Nagy Aranyérmét újólá –, és 1941. május 1-jével (1. rangszám) gyalogsági tábornoki kinevezést nyert. Néhány hónappal később, augusztus 17-én töltötte volna be a 36. tényleges szolgálati évet, ami után – szinte kivétel nélkül – minden tényleges állományú tiszt és tábornok nyugállományba helyezésére sor került. Az ő esetében azonban más javaslat fogalmazódott meg:

„bár 1941. évi augusztus 17-én 36. tényleges szolgálati évét betöltötte és az 1940. évi december hó 23-án megtartott Katonai Koronatanács 1942. évi május hó 1-jével fogyatéka vételét határozta el, 1943. május hó 1-ig hadseregparancsnokul történő visszatartását javasolom, miután jelenleg más erre alkalmas tapasztalt hadtestparancsnok nem áll rendelkezésre.”

Jány Gusztáv így maradt a beosztásában, és a békehadrendi magyar királyi 2. honvéd hadseregből „átszervezett”, a keleti hadművelleti területre 1942. április 11-vel útnak indított 2. hadsereg parancsnoka lett. Az 1941. augusztusi rendfokozati elnevezések módosulása után már vezérezredesként érte sebesülés 1942. augusztus 25-én, és rövid ideig betegszabadságát töltötte Budapesten, majd ismét visszatért csapataihoz.

Amikor 1942 őszén, egykoron a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémián, valamint a császári és királyi Hadiiskolán is társa, nagybacsoni Nagy Vilmos nyugállományú vezérezredes, honvédelmi miniszter megsemmisítette a magyar királyi 2. honvéd hadsereget, Jány kihallgatáson kérte a minisztertől – az előírt formások betartásával és hangsúlyozásával –, hogy jelentse az államfőnek: felmentését kéri hadseregparancsnoki beosztásából, mert nem tud felelősséget vállalni a hadseregért. Hangsúlyozta: annak helyzete, létszáma, fegyverzete a rá kimerített feladat nagyságával össze nem vetethető, s egy szovjet támadás tragikus következményekkel járhat a hadsereg egészére nézve. Jány a szóban elmondottak

mellé írásban is átadta észrevételeit, amelynek során kitért a fegyverzet, a felszerelés, valamint a lőszer, a kiképzés, az utánpótlás és a morális tényezők kérdésére, a műszaki problémák orvoslásának a szükségességére, a ruházattal, illetve egyéb felszereléssel kapcsolatos ellátási nehézségekre, valamint az üzemanyag elégtelenségére.

Jány Gusztáv azonban nemcsak a gondokat és a nehézségeket jelentette a honvédelmi miniszternek, de a hadműveleti területen szerzett tapasztalatok alapján ajánlásokat is megfogalmazott a kiképzés, a szervezés, az előképzés és a fegyverzet tekintetében. Javaslati természetesen nem voltak azonnal megvalósíthatók, de a magyar királyi Honvédség egészére vonatkozóan jól hasznosíthatónak tűntek. A honvédelmi miniszter – amint annak egykori szárnysegédje, néhai Kéri Kálmán vezérkari ezredes elmondta – elő sem merte terjeszteni Jány kérelmét a kormányzóhoz. Jány pedig fegyelmezett katonaként teljesítette a parancsot, amit 1942 decemberében a Honvéd Vezérkar főnöke továbbított a számára: a végsőkig kitartani szovjet támadás esetén. A „kivánalmat” Adolf Hitler juttatta el a magyar államfőhöz, és tőle került az tovább vitéz Szombat-helyi Ferenc vezérezredesen keresztül Jányhoz. Ő pedig ehhez tartotta magát, mindaddig, amíg az előljáró német parancsnokságtól 1943 januárjának végén más parancs nem érkezett.

A magyar királyi 2. honvéd hadsereg emberfeletti teljesítményének köszönhetően sok tízezen – németek, olaszok, magyarok, románok – menekültek meg a haláltól, illetve a hadifogságtól. A 2. hadsereg 1943 januárja és áprilisa között mintegy 42 ezer hősi halottat és eltűntet, 26 ezer szovjet hadifogságba került katonát és munkaszolgálatost és 28 ezer hazaszállított sebesültet veszített. Jány a súlyos veszteséget soha nem tudta feldolgozni magában. 1943. január 24-i hadseregparancsát – amelyben katonáit méltatlan vádakkal illette – később visszavonta, és megkövette mindazokat, akik a Don menti harcok részesei voltak.

1943. március 23-án keltezett hadseregparancsnoki parancsában többek között ez olvasható:

„Örömmel állapíthatom meg, hogy a csapatok megint azt a képet mutatják, amit tőlünk honvédektől magyarságunk és annak legfennköltebb képviselője, Kormányzó Urunk Ő Főméltósága, a Legfelsőbb Hadúr jogosan elvár. De megköveteli tőlünk azt, hogy becsülettel álljunk az elkövetkező harcokat, a küzdelmeket, nélkülözéseket, kik példaként csillagfényben ragyognak a magyarság egén, mert életüket, vérüket áldozták a jövődóért. [...] Amikor most hódolunk a Don-parti hősök és a Legfelsőbb Hadurunk előtt, fogadjuk meg újból, hogy minden feladatot maradék nélkül hűen teljesítünk és becsülettel élünk és halunk. Hódolatunk feléül »vigyázz«.”

Jány Gusztáv nemcsak megkövette a magyar királyi 2. honvéd hadsereg katonáit és munkaszolgálatosait – utóbbiakról a sokat idézett 1943. január 24-i hadsereparancsának 13. pontjában így írt: „Az utolsó napok alatt látottak azt mutatták, hogy a zsidó munkásszázadok zárkóztan és rendben menetelnek, míg az úgynevezett csapat legénység szétszóródott, állati színvonalra süllyedt csürhe benyomását keltette” –, de a sokat emlegetett hadsereparancsát: „A 2. magyar hadsereg elveszítette becsületét, mert kevés” – 1943. március 31-én ekképp hatálytalanította:

„Hadsereparancs hatálytalanítása.

1. A 294/2. hds. I.a. 43.I.24. számú intézkedésem hatályon kívül helyezem.

2. Az intézkedést minden pság.-tól csapatól (tisztektől, szervektől) vonja be és a hds. pság.-hoz terjessze fel.

3. Az eddig beérkezett harcjelentések és egyéb adatokból megállapítottam, hogy a 2. magyar hadsereg a téli hadműveletek folyamán becsületét nem veszítette el, hanem sokáig a Don-partján keményen állta a harcot, sőt a hadsereg egyes csapattestei és ennél magasabb kötelékei olyan ragyogó fegyvertényekkel tüntek ki, melyek a régi magyar katonai hírnévhez mindenben méltóak és felveszik a versenyt bármely hadsereg kimagasló fegyvertényeivel.

Tábori posta: 202/01., 1943. március 31.-én. vitéz Jány Gusztáv vezds. s.k. hds. p.”

1943. augusztus 5-ével kelt Legfelsőbb Elhatározásával az államfő „a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnokát – saját kérelmére – szolgálati állása alól 1943. augusztus hó 1-ével” felmentette. Jány Gusztáv a szokásos nyugállományba helyezés előtti háromhavi egészségügyi szabadság leteltét követően 1943. november 1-jével nyugállományba került „az 1921. évi XXXII. t.c. 2. §-ának a./pontja alapján, tekintettel, hogy 60 éves, felülvizsgálat nélkül”.

A keleti hadműveleti területen töltött hadsereparancsnoki teljesítményét a német fegyvertárs 1942 augusztusában az első világháborúban – 1915-ben – elnyert német (porosz) II. osztályú Vaskereszthez a pánt adományozásával, ugyanazon esztendő szeptemberében a német I. osztályú Vaskereszt adományozásával, majd 1943 májusában a német Vaskereszt lovagkeresztjének adományozásával ismerte el. 1940-ben megkapta az I. A. osztályú Tiszti Szolgálati Jelet, 1941-ben pedig a Nemzetvédelmi Keresztet.

Jány Gusztáv nyugállományba helyezését követően visszavonultan élt feleségével Budapesten, a VIII. kerületben lévő Múzeum utca 3. szám (II. emelet 5.) alatti lakásában. 1944 novemberében, még Magyarország szovjet megszállása előtt, előbb rokonaihoz ment a Dunántúlra feleségével, majd elhagyta az országot, és Németországba távozott. 1945. május 1-jén Bajorországban amerikai fogságba

került. Felesége 1946-ban bekövetkezett halála után úgy döntött, hogy visszatér Magyarországra, jöllehet feltételezhette, hogy mi várhat rá. Eljutott hozzá a hír, miszerint egykori tábornok- és Vitézi Rend-béli társa, vitéz nemes Vörös János vezérezredes, az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere 1945. június 19-én lefokozta és a Honvédségből kicsapta.

Hazatérése után – amelyről sokan próbálták lebeszélni – Jányt 1946. október 7-én a kaposvári „szűrőtáborban” vették őrizetbe a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztályának emberei, annak az osztálynak a beosztottjai, amelynek élén egykori Ludovika Akadémiai tanítványa, Pálffy-Oesterreicher (később már csak Pálffy) György állt. Utóbbi a kihallgatói közé is tartozott. Jány Gusztáv elítéléséig végig előzetes letartóztatásban volt. Perének anyaga nem könnyen állt össze, annak ellenére, hogy a nevében kiadott parancsokat, utasításokat magáénak ismerte el, nem tiltakozott. Végül nagy nehezen elkészült a vádirat. A népbírószági tárgyalás 1947 szeptemberében és októberében az akkor már „megszokott mederben” zajlott.

A Budapesti Népbírószágon 1947. szeptember 25-én, 26-án, 29-én és október 4-én megtartott tárgyalási napokon a Jány Gusztáv által megnevezett tanúk közül alig valakit hallgattak meg. Nagy Vilmos egykori honvédelmi miniszter, a régi barát és bajtárs kiállt mellette. (Hogy ez közrejátszhatott-e abban, hogy később úgy a Budapesti Népbírószág, mint a Népbírószákok Országos Tanácsa szótöbbséggel kegyelemre méltónak találta Jány Gusztávot, nem tudható.) Jány-nak nem voltak illúziói. Bátran és tisztességesen viselkedett vádlóival, a hamis tanúságtévőkkel szemben. Közben a sajtóban gyilkosnak, hóhérnak nevezték. Az érdekében fellépő Ravasz László református püspököt is támadták, háborús bűnös védelmével vádolták.

Az ítélet 1947. október 4-én kimondatott: golyó általi halál, politikai jogai gyakorlását pedig tíz esztendőre felfüggesztették. Halálos ítélet egy olyan perben, amelyben még a látszata sem mutatkozott a törvényes eljárásnak, az elfogulatlan ítélezésnek. Mert vajon milyen lehetett az az eljárás, amelynek tanácsvezető bírója – a korábban már idézett Pálosi Béla – a kórházban, halálos ágyán így válaszolt egykori népbíró társának, Major Ákosnak, a Budapesti Népbírószág és a Népbírószákok Országos Tanácsa egykori elnökének (aki a magyar királyi Honvédségben 1944 végéig mint hadbíró százados szolgált, akkor még tasnádi Major-Maróthy Ákosként), utóbbi – „Ítéltkeztél-e valaha utasításra?” – kérdésére: „Igen. Ki kellett hirdetnem a meggyőződésemmel ellentétes többségi döntést a Jány-ügyben is.”

A halálra ítélt, kegyelmet nem kapó Jány Gusztáv utolsó óráit családja férfitagjaival tölthette. Megírta búcsúlevelét, és így végrendelkezett: „Felhatalmazom Hautzinger Sándor vagy Korompay Sándor testvéremet, illetve sógoromat, hogy az itt lévő holmijaimat átvegyék. Kérem egyben, hogy zárkamban lévő bibliámat a koporsómba magammal vihessem. Budapest, 1947. november 26. Jány Gusztáv”, majd elindult utolsó útjára, követte nem kevés egykori katonáját, bajtársát és barátját.

1993. október 4-én a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága a Budapesti Népbíróság Nb. IV. 2613/1947/8. számú ítéletét hatályon kívül helyezte, és büncselekmény hiányában az ellene felhozott vádak alól felmentette Jány Gusztávot. Tisztessége, becsülete helyreállt. Vezérezredesi rendfokozatát azonban – amelynek elvétele minden jogszabályi háttér nélkül, törvénytelenül történt – a mai napig nem kapta vissza. Katonai becsületének helyreállítása immáron közel három évtizede várat magára. Vajon meddig?

Irodalom

Fóris Ákos: Háborús bűnös vagy bűnbak? Jány Gusztáv, a 2. hadsereg parancsnoka. *BBC History magazin*, 14. (2024), 1. 46–53.

Harmat Árpád Péter: Horthy hű tábornoka: Jány Gusztáv. *Történelmi cikkek*, 2015. július 13. Online: <http://tortenelemcikkek.hu/node/527>

Kolarovszki Tamás (szerk.): „Nem kérek kegyelmet...” *Jány Gusztáv népbírósági pere*. Makó, József Attila Városi Könyvtár és Múzeum, 2018.

Major Ákos: *Népbíráskodás forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Sajtó alá rendezte és az előszót írta: Zinner Tibor. Budapest, Minerva Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988.

Sereg András: „Nem kérek kegyelmet” – A Jány-per – Egy híres ügy a magyar jogtörténetből. *Jogi Fórum*, 2017. június 3. Online: www.jogiforum.hu/cikk/2017/06/03/nem-kerek-kegyelmet-a-jany-per-egy-hires-ugy-a-magyar-jogtortenetbol/

Szabó Péter: Jány Gusztáv. *Rubicon Történelmi Magazin*, 8. (1997), 8. Melléklet III–VI.
Szabó Péter: *Magyarok a Don-kanyarban. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943)*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2019.

Szakály Sándor: Egy tábornok életútja. *Szél-járás*, 4. (2011), 1. 32–36.

Szakály Sándor: Jány Gusztáv. A tragikus sorsú hadseregparancsnok. In *Protestáns hősök. Fél száz portré az elmúlt évezred magyar történelméből*. Szerkesztette: Faggyas Sándor. Budapest, Press-Pannonica-Media – Euro Press Media, 2018.

- Szakály Sándor: Két dokumentum a magyar királyi 2. honvéd hadsereg hadműveleti területre küldésének előzményeihez. *Honvédségi Szemle*, 150. (2022), 3. 130–139. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/707/697>
- Szakály Sándor: Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnoka a hadsereg állapotáról és helyzetéről 1942. november 15-én. In „Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!” *Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére*. Szerkesztette: Medgyesy Zsófia – Mészáros Kálmán – Pásztai László – Sallay Gergely – Solymosi József – Závodi Szilvia. 2. kötet. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2023.
- Ungváry Krisztián: Jány Gusztáv emlékezte. Viták a magyar hadsereg második világháborús szerepéről és megítéléséről. *Magyar Idők*, 2018. január 4.